

fraai. Als bewoner van Paushuize mocht de voormalige drankbestrijder na het werk graag een paar jenevertjes drinken.

Waar de auteur in één hoofdstuk veel verschillende dingen over de hoofdpersoon kwijt wil, zoals in hoofdstuk 3, wordt het verhaal echter enigszins fragmentarisch en rommelig. En er zitten nogal wat vreemde slordigheden in het boek Zo plaatst de auteur de mouterij op de Zeven Provinciën in februari 1932 (p. 161), als het ware als opmaat voor de oprichting van de Onafhankelijke Socialistische Partij. In werkelijkheid vond de mouterij een jaar later plaats. De SDAP-fracties woonden de opening van de Staten Generaal niet bij vanaf 1937 (p.158), maar vanaf 1934. Bepaalde maatregelen uit 1938 schrijft de auteur toe aan het kabinet-De Geer (p. 213), terwijl Colijn toen nog aan de macht was. Zo zijn er nog een paar te noemen. Merkwaaardig is ook dat Borrie niets meldt over Reinalda's opvattingen ten aanzien van het nieuwe beginselprogramma van de SDAP van 1937. Reinalda zal toch wel een mening hebben gehad over de ommezwaai van zijn partij in kwesties als de monarchie en de landsverdediging?

Niettemin is het boek een belangrijke aanvulling op de literatuur over de geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie. Het past goed in de reeks biografieën van sociaal-democratische gemeentebestuurders als Wibaut, De Miranda, Boekman, Heykoop en De Zeeuw en Drees; een reeks die, naar ik hoop, nog voortgezet zal worden.

Maarten Brinkman
Centraal Museum Utrecht

Henk Slechte, *Staken en stempelen. Werken en werkloosheid in Schiedam 1890-1940* (Schiedam: Stichting Muis, 2006), 2 dln., 665 p. ISBN 9073677106

Wie met de trein van Hoek van Holland naar Rotterdam reist, komt door Schiedam. Wat opvalt aan NS-station Schiedam is dat het eigenlijk ver van het water ligt, terwijl de trein daarvoor netjes langs de Nieuwe Waterweg reed. Deze situatie is een gevolg van het behoudende karakter van Schiedam in de negentiende eeuw. Ze hadden het wel gewild, maar deden er geen moeite voor, dat de spoorlijn bij de haven langs kwam, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Vlaardingen dat dit dankzij een goede lobby wel voor elkaar kreeg. Schiedam stond toen, maar staat eigenlijk nog steeds in een kwaad daglicht. Het staat in alle opzichten in de schaduw van de grote broer Rotterdam waardoor het voor de oorlog al eens bijna was geannexeerd.

Toch was Schiedam de eerste gemeente in Nederland met een publieke arbeidsbeurs. Met zo'n beurs poogde men vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in evenwicht te brengen en zo de grote werkloosheid te bestrijden. Die werkloosheid was zo hoog omdat de stad in een transformatieperiode zat. De tijd van de vele branderijen was voorbij, iets wat overigens nauwelijks te betreuren viel, want Schiedamse arbeiders stookten niet alleen jenever maar ze waren ook fanatieke afnemers van hun eigen product. De teloorgang van deze bedrijfstak werd slechts mondjesmaat opgevangen door de vestiging van nieuwe industrieën. Glasindustrie en vooral scheepsbouw vulden het gat dat was ontstaan, maar de werkloosheid bleef hoog. In 1932 kende de jeneverstad de op een na hoogste werkloosheid van het land, terwijl ook het leven van arbeiders die wel werk hadden vaak geen pretje was. Door de hoge werkloosheid was het voor de patroons namelijk zeer goed mogelijk om te heersen met een regime van volstreekte willekeur. In het socialistische blad *De Moker* staan diverse staaltjes van deze willekeur

beschreven, zoals van de knecht die in 1903 beide benen verbrandde tijdens het werk. Toen hij zich na zeven weken weer meldde om te werken, kreeg hij te horen: 'ik heb nou niks meer aan je'.

Vanwege het grote aantal mensen zonder werk, was er al vroeg belangstelling in Schiedam voor de mogelijkheid van een publieke arbeidsbeurs. In 1902 zag deze beurs het levenslicht en dat was nota bene vooral een verdienste van een liberale, progressieve ondernemer, M.C.M. de Groot. Enkele jaren geleden was het precies een eeuw geleden dat de beurs tot stand was gekomen. Het Gemeentearchief Schiedam en de toen nog bestaande Dienst Sociale Zaken vonden dit moment een goede aanleiding om de geschiedenis van de arbeidsbemiddeling te laten onderzoeken. De opdracht daartoe werd aan Henk Slechte gegeven en in het voorjaar van 2006 verscheen zijn studie. De titel die hij aan zijn boek heeft gegeven, *Staken en stempelen*, is echter tamelijk misleidend hoewel tientallen stakingen en de geschiedenis van de werkverschaffing uitgebreid aan bod komen. Ook de ondertitel geeft de inhoud maar zeer ten dele weer. Slechte beschrijft namelijk alles wat in de halve eeuw die zijn onderzoek beslaat, in Schiedam met betrekking tot arbeid en arbeidsverhoudingen heeft plaats gevonden. De ontwikkeling van de vakbeweging en de opkomst van de socialistische arbeidersbeweging worden geschetst in het kader van de algehele sociaal-economische en politieke ontwikkeling. Als titel had misschien beter gekozen kunnen worden voor iets als *Kapitaal en arbeid in Schiedam*, want dat dekt de lading een stuk beter. Niet alleen aandacht voor de arbeiders in hun ellendig bestaan, maar ook worden vele bladzijden besteed aan het verzet daartegen van een grote groep onder hen. Speciale aandacht krijgen de onderlinge tegenstellingen van gematigde en radicale socialisten. Deze verschillen worden door Slechte gepersonifieerd in de figuren van Piet de Bruin en Willem Collé. De eerste, een sociaal-democraat in hart en nieren die al in 1907 een zetel in de gemeenteraad kreeg en een decennium later zelfs wethouder werd. De ander was actief in de vrije Socialistische Partij en zat voor de toenmalige SP en later voor de communisten in de raad. Was De Bruin een bestuurderstype, Collé was een agitator die meer op zijn plaats was bij de stakingen en huurdersacties waarbij hij stevast betrokken was.

Hoe politici en ondernemers met allerlei vormen van arbeidersverzet omgingen kan goed worden geïllustreerd met de door de auteur op pagina 142 geciteerde reden waarom de metaalondernemers in Rotterdam en Schiedam in 1908 een fabrikantenvereniging oprichtten. Het doel van die organisatie was, in hun eigen woorden, 'de belangen der leden bevorderen en in het bijzonder deze belangen beschermen en verdedigen tegen werklieden of vereenigingen van werklieden, die door staking of door andere middelen trachten onnodig belemmerende voorwaarden aan de door leden uitgeoefende bedrijven op te leggen'. De macht van deze Metaalbond bleek al snel ongekend groot en de socioloog Binnenveld heeft in zijn studie naar de metaalstakingen van 1965 laten zien, dat die macht toen pas gebroken werd.

Het boek van Henk Slechte is een heerlijk ouderwets geschiedenisboek zonder theoretisch verantwoorde probleemstelling, hypotheses en modellen. Modellenbouwers zullen er in de toekomst echter zeker ook hun voordeel mee kunnen doen. De publicatie bestaat uit twee mooi uitgevoerde banden, waarvan de eerste het eigenlijke verhaal bevat. Deel twee bevat noten, literatuur, een kroniek en een encyclopedisch overzicht in 46 lemma's van het onderwerp. Het is al met al een echte aanwinst voor de geschiedenis van de Nederlandse arbeidsverhoudingen.

Sjaak van der Velden

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam